

Recenzja

rozprawy doktorskiej p. mgra Błażeja Wieczorka

p.t. *Imitacja fonetyczna angielskich samogłosek przez polskich uczniów języka angielskiego*

Przedstawiona do oceny rozprawa podejmuje temat imitacji fonetycznej w kontekście uczenia się wymowy języka obcego. Imitacja, czyli powtarzanie słów po modelu, stanowi jeden z najlepiej ugruntowanych sposobów nauczania wymowy - ćwiczenia typu *listen and repeat* obecne są w większości podręczników do nauki języka angielskiego. Celem rozprawy nie jest jednak badanie efektywności tej techniki: stawiany problem badawczy ma charakter językoznawczo-fonetyczny i dotyczy uwarunkowań procesu imitacji w odniesieniu do wybranych cech samogłosek języka angielskiego wymawianych przez uczniów, dla których językiem rodzimym jest język polski. Badanie przeprowadzono na dwóch grupach uczniów, młodszych (12-13 lat) i starszych (20-23 lata), różniących się zarówno wiekiem, jak i poziomem biegłości w języku angielskim, a przedmiotem badania była zmiana w odniesieniu do długości oraz badanej statycznie i dynamicznie jakości wymowy wybranych samogłosek przednich w zależności od cech określających grupę (wiek/poziom językowy) oraz zastosowania ortografii w elicytacji wymowy. Wybór problemu badawczego sytuuje rozprawę w fonetyce języka drugiego, ważnym, dynamicznie rozwijającym się nurcie językoznawstwa. Rozwiązanie tego problemu ma znaczenie zarówno na gruncie teoretycznym, jak i stosowanym, dostarcza bowiem wiedzy na temat współzależności badanych cech fonetycznych oraz wpływu czynników poza-językowych (wiek, stopień zaawansowania znajomości języka obcego) i ortografii na proces imitacji.

Struktura i zawartość rozprawy

Struktura rozprawy odpowiada eksperymentalnemu charakterowi pracy: rozdziały wstępne przedstawiają motywację dla podjęcia tematu oraz wyboru sposobu jego realizacji, trzon pracy stanowi zaś opis przeprowadzonego badania, analiza wyników i dyskusja. Rozprawę otwiera wstęp, zamyka zaś spis wykorzystanej literatury przedmiotu, streszczenie i załączniki zawierające uzupełniające dane statystyczne. Ze wstępu dowiadujemy się, jak trudnym zadaniem jest precyzyjna wymowa angielskich samogłosek dla Polaków i poznajemy sposób, w jaki Autor postanawia zbadać zdolność do osiągnięcia tej precyzji przez uczniów. Zostaje tu też sformułowany

cel pracy, jakim jest obiektywne zmierzenie stopnia imitacji akustycznych cech samogłosek angielskich przez polskich uczniów. Co ciekawe, obiektywność jest skonfrontowana z subiektywnością oceny nauczyciela, w moim przekonaniu wątek wart rozwinięcia. Wstęp zawiera również odniesienie do nowatorskich aspektów rozprawy, mających na celu wzbogacenie obecnego stanu wiedzy na temat imitacji fonetycznej poprzez badanie różnic związanych z wiekiem/zaawansowaniem uczniów, wpływu ortografii oraz dynamiki zmian jakościowych w czasie trwania samogłoski.

Rozdział 1 poświęcony został omówieniu imitacji jako zjawisku, ze szczególnym uwzględnieniem badań nad imitacją fonetyczną w języku drugim. Jest to zwięzła, ale w pełni logiczna prezentacja, oparta na bogatej literaturze przedmiotu. Autor wspomina tu o rozwoju dziedziny, rozumieniu samego zjawiska imitacji fonetycznej, w tym w kontekście społecznym, oraz w odniesieniu do teorii akomodacji komunikatywnej (*Communicative Accommodation Theory*), w której konwergencja jest kontrastowana z dywergencją jako jedna ze strategii akomodacyjnych. W dalszej części rozdziału mowa jest o relacji pomiędzy imitacją a fonologią, kolejny aspekt wart szerszego rozwinięcia, oraz o badaniach związanych z wpływem wieku na imitację fonetyczną. Ostatnia sekcja tego rozdziału została poświęcona imitacji fonetycznej w nie-rodzimyjm języku mówionym. Autor odwołuje się tu do wybranych teorii wyjaśniających i przewidujących trudność w nabywaniu/uczeniu się wymowy języka drugiego, odwołując się do badań nad percepcją i produkcją, a następnie imitacją systemu dźwiękowego. Co ciekawe, jest tu wiele stwierdzeń dość kategorycznie odnoszących się do wymowy nie-rodzimej uczniów jako błędnej jeśli nie jest w pełni zgodna ze wzorcem (*true native-like category*, p. 24).

Rozdział 2 omawia różnice pomiędzy systemem samogłoskowym języka polskiego i angielskiego w odniesieniu do różnic w zakresie ilości kategorii (fonemów), długości samogłosek i ich jakości, a następnie dynamiki zmiany formantów - jest to istotny aspekt dla rozprawy, w której - jak podkreśla Autor - dynamiczne podejście do badanie jakości samogłosek jest badane w kontekście imitacji fonetycznej po raz pierwszy. Rozdział ten omawia najistotniejsze różnice pomiędzy systemami polskim i angielskim, motywując jednocześnie wybór aspektów fonetycznych i reprezentujących je parametrów akustycznych poddanych analizie. Dyskusja dotycząca jakości samogłosek została ograniczona do wybranych do dalszego badania czterech samogłosek przednich w realizacji typowej dla standardowej wymowy południowo-brytyjskiej (SSBE, p. 29), przy czym powody takiego ograniczenia w prezentacji cech samogłosek zostały dość enigmatycznie określone jako pragmatyczne (?) oraz związane ze stosunkowo często raportowanymi problemami z ich percepcją i produkcją (*relatively frequently reported difficulty involved in their perception and*

realization, but also more pragmatic considerations, discussed in Chapter 4 p. 29). Z punktu widzenia konstrukcji pracy oraz zważywszy na jej stosunkowo małą objętość, uważam decyzję o ograniczeniu dyskusji do czterech wybranych do badania samogłosek za zbyt pochopną; pełna prezentacja mogłaby doprowadzić do bardziej przekonującego argumentu za takim właśnie wyborem. Prezentacja jest jednocześnie dość skrótowa i oparta w dużej mierze na podręcznikach do nauki języka angielskiego (np. Cruttenden, 2008; Porzuczek i inni, 2013; Sobkowiak 2008). Nie ujmując nic podręcznikom, ich rolą nie jest dostarczanie danych naukowych, ale ich interpretacja dla potrzeb dydaktycznych.

Najkrótszy z rozdziałów wstępnych, Rozdział 3, został poświęcony między-językowej interferencji ortografii. Jest to ciekawy aspekt, związany z wymową języka drugiego, a zwłaszcza obcego, znacznie bardziej niż to zwykle zauważane, stąd moje uznanie dla p. mgra Wieczorka, że włączył go do rozprawy i uwzględnił w badaniu eksperymentalnym. Przytoczone badania są bardzo dobrze dobrane, w tym szczególnie dotyczące pisowni zapożyczeń angielskich w języku polskim.

Rozdział 4, najistotniejszy element rozprawy, przedstawia eksperymentalne badanie imitacji fonetycznej przez polskich uczniów. Pierwsza sekcja omawia plan badania, poczynając od sformułowania głównego celu pracy, omówienia cech samogłosek, a następnie w tej sekcji (4.1.1.1) sformułowane zostaje pierwsze pytanie badawcze dotyczące tego, w jakim stopniu polscy uczniowie mogą zmienić swoje nawyki w zakresie wymowy w stronę wymowy modela – rodzimego użytkownika języka; w następnej sekcji (4.1.1.2) sformułowane zostaje kolejne pytanie badawcze, dotyczące wpływu ortografii na imitację, a w kolejnej (4.1.1.3) wpływ wieku i poziomu biegłości językowej. Takie przedstawienie pytań badawczych pozwala na ich umotywowanie, jednak proponowałabym rozważyć ich wprowadzenie w sekcji początkowej. W dalszej części metodologicznego wstępu do badania omówiona zostaje charakterystyka materiału stymulującego, uczestników badania, procedura i podstawy analizy. W tej części skrótowo potraktowani zostali uczestnicy – nie dowiadujemy się jakie mieli doświadczenie językowe, poglądy językowe etc. W części dalszej mamy już do czynienia z dokładnym opisem perfekcyjnie skonstruowanego i przeprowadzonego badania, jego wynikami i analizą (*Analysis and Results*). Analiza została przedstawiona dla poszczególnych parametrów; jest ona w pełni przejrzysta oraz przekonująca - ten fragment rozprawy wyraźnie dowodzi znakomitego opanowania narzędzi analitycznych przez p. mgra Wieczorka (zarówno fonetyki akustycznej, jak i statystyki) oraz umiejętności logicznego wnioskowania. Poszczególne parametry zostały opisane oraz sprawdzone w pełni odpowiednio i rzetelnie, wraz ze statystyczną analizą wyników. Zamykający rozprawę Rozdział 5 zawiera dyskusję i wnioski dotyczące poddanych badaniu parametrów oraz poszczególnych czynników

warunkujących imitację, przynosząc odpowiedź na główne pytanie badawcze. Wnioski wskazują na stosunkowo większe dostosowanie produkcji mniej zaawansowanych / młodszych uczestników badania oraz brak wpływu ortografii na wyniki. Parametry akustyczne okazały się odpowiednie do badania, jednak ich zmiana w kierunku wymowy modelowej była zmienna, przewidywalnie proporcjonalnie większa w przypadku różnicy w wymowie bazowej oraz w przypadku dłuższej samogłoski. Implikacje pedagogiczne, dostrzeżone ograniczenia w przeprowadzonym badaniu oraz ogólne wnioski końcowe zamykają rozprawę.

Ocena rozprawy

Przechodząc do oceny rozprawy chciałabym podkreślić moją jednoznacznie pozytywną opinię na temat wyboru problemu badawczego oraz zastosowanej metody poszukiwania sposobu rozwiązania tego problemu. W ramach badań językoznawczych, wybrana metodologia eksperymentalna stanowi wyzwanie dla badacza, wymaga bowiem nie tylko wiedzy językoznawczej, ale i opanowania złożonego aparatu metodologicznego do przeprowadzenia badania i odpowiedniego interpretowania wyników. Z zadania tego p. mgr Wieczorek wywiązał się w sposób wręcz znakomity, wykazując wysoki stopień umiejętności w zakresie fonetyki akustycznej i analizy statystycznej. Językoznawcze podłoże pracy, motywacja dla stawianych pytań badawczych oraz konstrukcji eksperymentu są w pełni przekonujące. Pozytywna ocena nie oznacza jednak braku pytań – jak każda praca naukowa, niniejsza rozprawa też nieuchronnie je prowokuje.

Pierwszym ciekawym wątkiem, o który chciałabym zapytać Doktoranta, jest kontekst edukacyjny i kwestia oceny wymowy w języku nie-rodzimym. Wątek ten pojawia się już we wstępie, gdzie precyzja i obiektywizm pomiaru / oceny zbliżenia do wzorca są skontrastowane z brakiem obiektywizmu oceny w przypadku oceny nauczyciela czy też - to już moja interpretacja – w komunikacji. Przyjęta w rozprawie metodologia jednoznacznie wymaga sformułowania precyzyjnych kryteriów pomiaru, zaś zbliżenie do wzorca jest podstawą do określenia stopnia sukcesu rozumianego jako skuteczna imitacja czyli zdolność do konwergencji. Pojawia się tu jednak pytanie o zastosowanie obiektywnych pomiarów do oceny - czy zdolność do precyzyjnej imitacji, czy też sukces w tym zakresie, oznacza sukces w uczeniu się wymowy? W rozprawie Autor przytacza wyniki badań, które nie potwierdzają długotrwałego efektu imitacji, pojawia się zatem pytanie o zasadność motywowania badań nad tak rozumianą konwergencją kontekstem edukacyjnym. Jednocześnie jednak stosowanie imitacji, zarówno natychmiastowej, jak i oddalonej w czasie, ma długą tradycję w nauczaniu wymowy. Na czym polega zatem problem, czy mamy do czynienia z tradycją, opartą na subiektywnej ocenie postępu w wymowie w wyniku ćwiczeń polegających na powtarzaniu za wzorcem, która to tradycja nie ma potwierdzenia w obiektywnych

miarach? Czy też jest to problem interpretacji pomiarów? I jaki związek ma wobec tego obiektywny pomiar parametrów akustycznych w warunkach imitacji z uczeniem się poszczególnych aspektów wymowy? Idąc dalej tym tropem, powstaje pytanie o zasadność dążenia do wymowy jak najbliższej wzorcowi (dostarczanemu przez rodzimego mówcę języka angielskiego) w porównaniu do celu, jaki stanowi akustyczne rozróżnienie zakresu fonemów, skuteczne nawet jeśli nie jest zgodne z wzorcem? Reasumując, nie jest pewna, czy dydaktyczna motywacja badania imitacji jest uzasadniona. W dydaktycznym podejściu do uczenia się wymowy wzorzec 'native-like' jest trudny do obronienia.

Dalsza część problemu z motywacją o charakterze dydaktycznym pojawia się we wstępnej sekcji rozdziału czwartego (4.1.1.), gdzie po określeniu głównego celu, jakim jest ocena stopnia, w którym Polscy uczniowie języka angielskiego są w stanie naśladować wybrane cechy charakterystyczne samogłosek angielskich, padają stwierdzenia wymagające w moim przekonaniu udokumentowania i/lub wyjaśnienia. Pierwsze z nich to stwierdzenie, że – w moim tłumaczeniu - usiłując mówić po angielsku, polscy uczniowie często uciekają się do repertuaru samogłosek z rodzimego systemu lub jakiejś formy połączonych kategorii samogłosek z L1 i L2 (*In their attempt to speak English, Polish learners of English often resort to their native vowel repertoire or to some form of merged categories of L1-L2 vowels*, p. 49). Nie mamy tu odnośnika do badań, ani stwierdzenia, że jest to przypuszczenie Autora – zatem pytanie skąd wiemy, że tak jest? I dalej, jak mamy rozumieć stwierdzenie, iż w celu skutecznej imitacji relewantnych cech wymowy modelu wymagana jest przynajmniej częściowa ich regeneracja przez aparat mowy (*This of course necessitates perception mechanisms to pick up the model's relevant speech features and their at least partial regeneration by the L2 learner's apparatus*, p. 50). Wspomniana tu rola percepcji nie jest dalej rozwijana, i zawisa w próżni. Jednocześnie dalej dowiadujemy się, że na przeszkodzie skutecznej imitacji może stać problem z percepcją różnic pomiędzy samogłoskami w systemie rodzimym i nie-rodzimy (angielskim) oraz niepowodzenie w zastosowaniu aparatu wymowy (*failure to engage one's articulatory faculties*) do reprodukcji pożądanej długości i jakości samogłoski (str. 50). Domyślam się, że powyższe określenia są używane jako pewne ogólniki, niemniej jednak wymagają w moim przekonaniu jasnego zdefiniowania (np. *articulatory faculty*?). Kończąc ten wątek proszę również o wypływającą z badania motywację dla wniosku, iż imitacja jest efektywnym sposobem poprawy wymowy w języku drugim, nawet w przypadku wysoko zaawansowanych uczniów (*Finally, the study showed that imitation practice is an effective way of improving pronunciation in the second language*, p. 133).

Moje kolejne pytania dotyczą już samego eksperymentu. Pierwsze to przyczyna skrótowego potraktowania danych dotyczących uczestników eksperymentu. Poświęcono im zaledwie pół strony, a podane informacje pochodzą z drugiej ręki – poddano ich testom (jakim? jakie były wyniki?), i dotyczy to zarówno uczniów, którzy potencjalnie mogli reprezentować bardzo zróżnicowaną grupę ze względu na polski system edukacji, jak i studentów. Poza poziomem znajomości języka istotne jest również doświadczenie językowe – oprócz wyników testów może to być również zainteresowanie językiem, ekspozycja itp. W celu uznania grupy badanych uczestników za jednorodną potrzebne są w moim przekonaniu inne dane niż wiek, płeć i zakładany poziom znajomości języka (przy okazji nie mogę oprzeć się wrażeniu, że określenie stopnia wiedzy na temat różnic pomiędzy samogłoskami polskimi i angielskimi studentów po 3 semestrach zajęć z fonetyki praktycznej jako elementarnej (*rudimentary*, str. 60) to jednak pewnie niedomówienie...) Kolejne pytanie jest już bardziej techniczne – dotyczy decyzji o zastosowaniu procedury pozyskiwania danych na poziomie słów bez kontekstu. Autor wyjaśnia tę decyzję, rozumiem, iż chodziło tu o obciążenie czasowe uczestników eksperymentu, moje wątpliwości budzi jednak brak kontekstu fonetycznego dla pomiaru długości spółgłosek wybuchowych w wygłosie – jest to istotne w przeprowadzonym badaniu ze względu na – całkowicie słuszną – procedurę normalizacji długości samogłoski poprzez porównanie do długości słowa. Chciałabym w tym kontekście zapytać czy pojawiły się wątpliwości co do długości spółgłoski i jeśli tak, jak zostały rozwiązane.

Ostatnia kwestia, do której chciałabym się odnieść, to potrzeba uzupełnienia odniesień literaturowych, zwłaszcza w zakresie porównania systemu samogłoskowego języka angielskiego i polskiego. Ta część rozprawy powinna w moim przekonaniu zostać rozbudowana – szczególnie w przypadku publikacji, do której gorąco p. mgra Wieczorka zachęcam. Przygotowanie do publikacji powinno również obejmować staranną korektę tekstu.

Konkluzja

Powyższe uwagi nie podważają mojej jednoznacznie pozytywnej oceny rozprawy. Jak już wspomniałam, rozprawa podejmuje ciekawy temat badawczy w zakresie językoznawstwa w sposób nie tylko odpowiedni, ale i nowatorski. Prezentuje ona oryginalne rozwiązanie istotnego problemu badawczego, dowodzi wiedzy językoznawczej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy badawczej i stanowi istotny wkład w rozwój dziedziny językoznawstwo. W tej sytuacji stwierdzam, że rozprawa autorstwa p. mgra Błażeja Wieczorka zatytułowana *Imitacja fonetyczna angielskich samogłosek przez polskich uczniów języka angielskiego* spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie jej Autora do dalszego postępowania w procedurze doktorskiej.

